

POKAZATELJI OBRAZOVANJA U SRBIJI I ZEMLJAMA U REGIONU

Mirjana Dmitrović¹, Jelena Obradović², Isidora Milošević³¹Visoka medicinska i poslovno tehnološka škola strukovnih studija, Šabac, Srbija^{2,3}Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija¹dmitrovicmima@gmail.com, ²jelena.obradovic.vps@gmail.com, ³isidoramilosevicvps@gmail.com

Kratak sadržaj: Obrazovanje predstavlja jednu od centralnih tema strategije - Evropa 2020, a jedan od pet ciljeva je da u EU udeo visokoobrazovanih u populaciji starosne dobi od 30 do 34 godine bude 40% (postoje izgledi da će iznositi 45,1%). Najbitnije je da kvantitet ne preuzme primat nad kvalitetom, s obzirom da ni pojedinac ni društvo nemaju naročitih dobitaka, a snose dugoročne posledice od visokog obrazovanja lošeg kvaliteta. U radu se teorijski razmatraju i upoređuju neki od kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja obrazovanja u Srbiji u odnosu na zemlje u regionu.

Ključne reči: visoko obrazovanje/pokazatelji/kvalitet

INDICATORS OF EDUCATION
IN SERBIA AND COUNTRIES IN THE REGION

Abstract: Education is one of the central themes of the Strategy - Europe 2020, and one of the five goals of that strategy is to reach 40% of highly educated at the age group of 30 to 34 years (there are odds to be 45.1%). The most important thing is that quantity does not take advantage of quality, since neither individual nor society have any special gains and bear the long-term consequences of higher education of poor quality. The paper discusses theoretically and compares some of the quantitative and qualitative indicators of education in Serbia in relation to countries in the region.

Key Words: Tertiary education/Indicators/Quality

1. UVOD

Definisanje i praćenje pokazatelja obrazovanja je od velikog značaja, jer u suprotnom svaka ocena o stanju obrazovanja, gledano u celosti ili u samo nekom delu, predstavljala bi subjektivan stav pojedinaca i ne bi mogla poslužiti kao osnova za planiranje i razvoj obrazovanja [1]. Osim toga, velika razuđenost sistema obrazovanja ne dozvoljava praćenje stanja sistema bez postojanja određenih pokazatelja. Upravo zbog toga je bitno odabrati odgovarajuće pokazatelje i redovno ih pratiti, kako na nivou obrazovnih ustanova, tako i na nivou obrazovnog sistema u celini.

Dalje, osim što pokazatelji pružaju mogućnost poređenja stanja u svim segmentima obrazovanja, oni omogućavaju i poređenje stanja obrazovanja između zemalja. Takođe, njihovo korišćenje značajno doprinosi adekvatnom upravljanju obrazovnim sistemom i kvalitetnom vođenju savremene obrazovne politike. Postoji niz pokazatelja koji se u tom smislu mogu posmatrati, a možemo ih rasporediti u pet širih kategorija:

- Društveno-ekonomski kontekst,
- Obuhvat, napredovanje i završavanje,
- Kvalitet obrazovnih postignuća,
- Obrazovni proces i
- Obrazovni resursi [2].

2. DEFINISANJE UZORKA

Kako nije moguće obuhvatiti sve pokazatelje obrazovanja u ovom radu, odlučili smo se za sledeće pokazatelje: državna izdvajanja za obrazovanje (kao % BDP) (OBRAZIZD), izdvajanja za istraživanje i razvoj (kao % BDP) (IR), državna izdvajanja za visoko obrazovanje (kao % ukupnog državnog izdvajanja za obrazovanje) (IZDVIS), državna izdvajanja po student (kao % BDP po glavi stanovnika) (IZDVISPS), udeo upisanih u visokoškolske ustanove (kao % ukupne populacije) (UPISVIS), visokoobrazovana radna snaga (kao % ukupne radne snage) (RSVIS) i državna izdvajanja za osnovno i srednje obrazovanje (kao % ukupnog državnog izdvajanja za obrazovanje) (IZDOSISR).

U radu smo posmatrali prethodno navedene pokazatelje obrazovanja u Republici Srbiji i odabranim zemljama u regionu: Hrvatska, Slovenija, Mađarska, Rumunija, Bugarska, Albanija, Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina. Navedeni pokazatelji su praćeni u periodu od 2000. do 2016. godine, jer su u tom vremenskom periodu posmatrane zemlje menjale svoje obrazovne politike i pripremale se za prelazak na Bolonjski proces.

Primarni izvor podataka je internet stranica Svetske banke [3] zbog dostupnosti velikog broja baza podataka sa različitim pokazateljima. Preciznije, koristili smo bazu *Education Statistics – All Indicators (EdStat)* [4]. Ova baza sadrži više od 3.500 međunarodno uporedivih pokazatelja obrazovanja koji se odnose na pristup obrazovanju, trajanje, uspešnost, pismenost, nastavnike, stanovništvo i troškove, a uključuje i nacionalne, regionalne i globalne procene. Pokazatelji obuhvataju obrazovni ciklus od predškolskog do visokog obrazovanja, po polu i starosnoj strukturi. Izvori podataka su: UNESCO Institut za statistiku za zvanične podatke zemalja, međunarodni i nacionalni testovi znanja, baze Svetske banke i istraživanja domaćinstava.

3. DESKRIPTIVNA STATISTIKA

Analizu započinjemo prikazom deskriptivne statistike – tabelarno (tabela 1) i grafički (slike 1-4) za svaku promenljivu, a sve sa ciljem pregleda brojčanih pokazatelja koji izražavaju karakteristike posmatrane pojave. Sve promenljive su logaritmovane.

Tabela 1. Deskriptivna statistika [5] (pokazatelji obrazovanja)

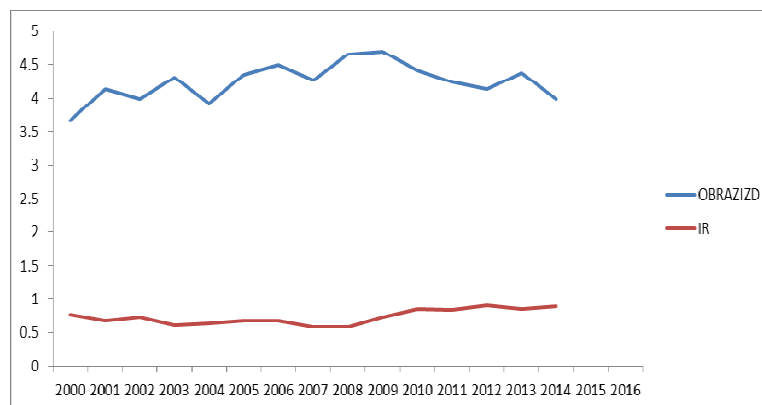
Promenljiva	Broj opažanja	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Minimalna vrednost	Maksimalna vrednost	Asimetrija	Spljoštenost
<i>OBRAZIZD</i>	78	4,25	0,90	2,33	5,80	0,10	-1,15
IZDVIS	68	21,41	3,65	14,81	29,19	0,40	-0,39
IZDVISPS	71	25,05	6,60	12,99	42,89	0,99	0,89
IZDOSISR	44	61,11	7,82	27,78	76,77	-1,48	5,39
RSVIS	93	18,72	4,88	7,90	29,10	-0,29	-0,62
IR	123	0,73	0,53	0,02	2,60	1,36	2,22

4. POKAZATELJI OBRAZOVANJA

Državna izdvajanja za obrazovanje (*OBRAZIZD*) u proseku iznose 4,3% sa odstupanjem od 0,9 p.p. Procentualni udeo u BDP-u je u rasponu od 2,3% (Bugarska, 2004. godine) do 5,8% (Mađarska, 2003. godine) (tabela 1). Na nivou zemalja u posmatranom periodu, očekivano najviša prosečna ulaganja u obrazovanje imaju Slovenija (5,5%) i Mađarska (5,0%), a najmanja Albanija (3,2%), dok u Srbiji ono iznosi 4,5% BDP-a.

Prosečna vrednost ulaganja u istraživanje i razvoj (*IR*) je 0,7% uz odstupanje od 0,5 p.p. Najmanje izdvajanje je 0,2% (Bosna i Hercegovina, 2004. godine), a najveće 2,6% (Slovenija, 2013. godine) (tabela 1). Slovenija (1,8%) i Mađarska (1,1%) se opet nalaze na začelju u periodu od 2000. do 2016. godine. Najmanja ulaganja karakterišu Bosnu i Hercegovinu i Albanija (0,1%), dok se u Srbiji izdvaja 0,6% BDP-a.

Na slici 1 uočavamo da prosečna ulaganja u *IR* rastu od 2008. godine, dok su državna izdvajanja za obrazovanje u periodu od ekonomske krize u padu. Uočavamo da je prosečna vrednost *IR* u posmatranim zemljama tokom godina ispod cilja strategije Evropa 2020 po kojoj bi 3% BDP-a trebalo da bude usmereno u *IR*, ističući potrebu za zajedničkim ulaganjem privatnog i javnog sektora. Takođe, sve zemlje u regionu zaostaju za međunarodno preporučenim ciljem od 6% BDP-a za obrazovanje (ili 2% za visoko obrazovanje).

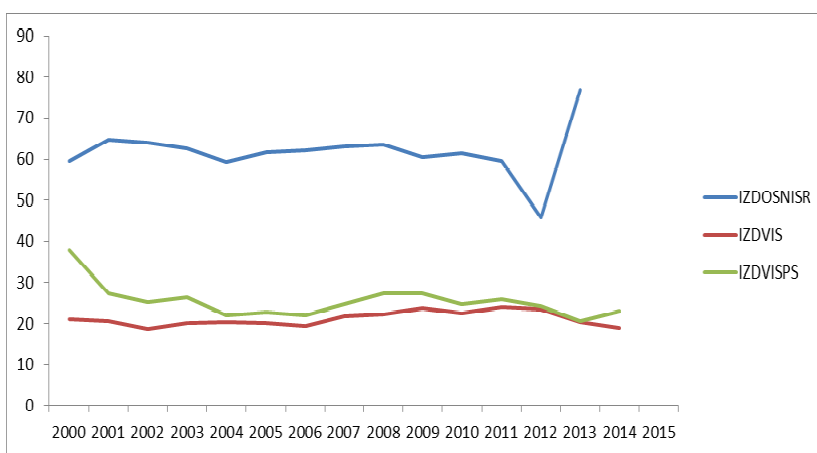
Slika 1. Prosečna vrednost *OBRAZIZD* i *IR* u posmatranim zemljama za period 2000 – 2016. godine [5]

Promenljiva ulaganje u osnovno i srednjoškolsko obrazovanje kao % državnog izdvajanja za obrazovanje (IZDOSISR) u uzorku prosečno iznosi 61,1% uz prosečno odstupanje od 7,8 p.p., minimalnu vrednost 27,8% (Slovenija, 2012. godine) i maksimalnu vrednost 76,8% (Albanija, 2013. godine) (tabela 1). Najviše se u proseku izdvaja u Srbiji (70,3%) i Albaniji (76,8%).

Ulaganje u visoko obrazovanje se posmatra kroz dve promenljive. Prosečni iznos državnih izdvajanja za visoko obrazovanje kao % državnog izdvajanja za obrazovanje (IZDVIS) je 21,4%, sa prosečnim odstupanjem 3,6 p.p. Vrednosti promenljive IZDVIS su u intervalu od 14,8% (Bugarska, 2010. godine) do 29,2% (Srbija, 2011. godine) (tabela 1). Za posmatrani period, prosečno, iz državnih izdvajanja za obrazovanje za visoko obrazovanje, najviše izdvaja Srbija (28,0%), a najmanje Makedonija (15,0%).

Prosečna državna izdvajanja po studentu kao % BDP po glavi stanovnika (IZDVISPS) iznose 25,1% sa prosečnim odstupanjem 6,6 p.p. Minimalna vrednost ove promenljive je 13,0% (Albanija, 2013. godine), a maksimalna 42,9% (Srbija, 2010. godine) (tabela 1). U proseku po zemljama najviše po studentu izdvaja Srbija (40,2%), a najmanje Albanija (13,0%).

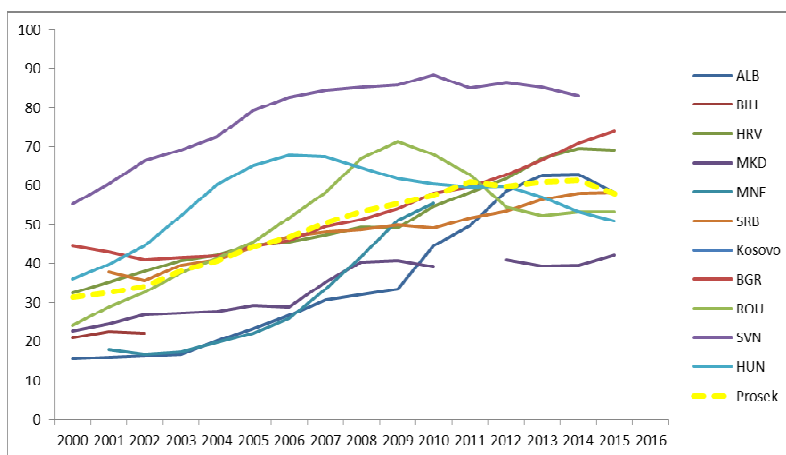
Na slici 2 uočavamo da prosečna izdvajanja po studentu prate trend izdvajanja za visoko obrazovanje, dok izdvajanja za osnovno i srednje obrazovanje od 2012. godine rastu.

Slika 2. Prosečna vrednost IZDOSISR, IZDVIS, IZDVISPS u posmatranim zemljama za period 2000 –2016. godine [5]

Prosečna stopa upisanih u visoko obrazovanje (UPISVIS) je 48,4% sa odstupanjem od 17,9 p.p. Na osnovu rezultata može se zaključiti kako postoji velika razlika između minimalne i maksimalne vrednosti stope upisanih u visoko obrazovanje u odabranim zemljama, koja se kreće od 15,6% (Albanija, 2000. godine) do 88,3% (Slovenija, 2010. godine) (tabela 1). Dobijene vrednosti ukazuju na to da je ona bila niska u početnim godinama tranzicije nakon čega je počela da raste.

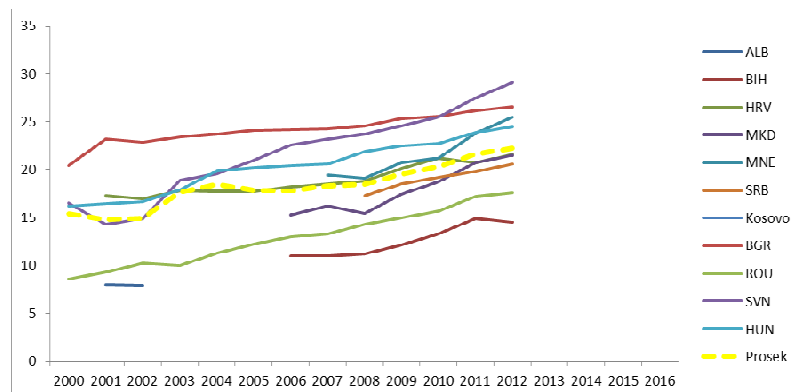
Na slici 3 od 2007. godine prosečna stopa upisanih u visokoškolske ustanove je preko 50% i ima trend rasta. Po državama, za posmatrani period, očekivano više od 50% imaju zemlje EU – Slovenija (77,9%), Mađarska (56,2%), Bugarska (53,0%), Hrvatska (50,3%) i Rumunija(50,1%), dok je Srbija blizu sa 47,9%.

Slika 3. Pregled UPISVIS po zemljama u periodu 2000 – 2016. godine [5]

Prosečan udeo visokoobrazovane radne snage (RSVIS) u ukupnoj radnoj snazi iznosi 18,7% uz odstupanje od 4,9 p.p. Najveći i najmanji udeo visokoobrazovane radne snage je 29,1% (Slovenija, 2012. godine) i 7,9% (Albanija, 2002. godine), respektivno (tabela 1).

Slika 4 ukazuje na rast udela visokoobrazovane radne snage u periodu od 2000. do 2016. godine. Opet očekivano, prosečno po zemljama za ovaj period, najveći udeo visokoobrazovanih imaju zemlje EU – Bugarska (24,2%) i Slovenija (21,6%), dok Srbija prema podacima ima 19,1%.

Slika 4. Pregled RSVIS po zemljama u periodu 2000 –2016. godine [5]

5. ZAKLJUČAK

Pokazatelji obrazovanja su neophodan instrument za praćenje i definisanje situacije, kako na nivou pojedinih obrazovnih ustanova, tako i na nivou obrazovnog sistema u celini. Oni omogućavaju donošenje zaključaka o kvalitetu i smeru delovanja u narednom vremenskom periodu. Na osnovu posmatranih pokazatelja u ovom radu, možemo zaključiti da je Srbija u većini posmatranih pokazatelja zaostaje za zemljama članicama EU, a u nivou je ostalih zemalja, dok u proseku odabrani uzorak zemalja je ispod međunarodno preporučenih ciljeva.

Neophodno je dugoročno pratiti pokazatelje i omogućiti poređenje između zemalja. Osim toga, pokazatelji treba da budu što univerzalniji, jasniji i specifičniji (ali i dovoljno složeni da obuhvate sve relevantne aspekte obrazovanja), kao i da izabrani skup bude što manji (ali i dovoljno raznovrstan).

6. LITERATURA

- [1] Zorana Lužanin, *Indikatori kvaliteta*, internet stranica http://projects.tempus.ac.rs/attachments/project_resource/699/1002_INDİKATORI.pdf
- [2] Nacionalni prosvetni savet Republike Srbije, *Indikatori za praćenje stanja u obrazovanju i vaspitanju*, Beograd, 2011.
- [3] Internet stranica <http://www.worldbank.org/>
- [4] Internet stranica <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=education-statistics---all-indicators>
- [5] Mirjana Dmitrović, *Panel analiza uticaja visokog obrazovanja na ekonomski rast u periodu od 2000. do 2016. godine*, Univerzitet u Novom Sadu, Master rad, 2018.